

this vocabulary made on the basis of widespread lexical units indicates that the transformation of such words is occurred according to the rules of Japanese phonology and functionality of such language units like syllables “moras”. Also there are given and characterized the historical reasons of the English words usage in Japanese language and how they influence on the oriental language in general.

Key words: an English borrowing, an assimilation, phonetic features, homonymy, grammatical assimilation.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Матвєєва С. А.

УДК 811.111'373

В. М. Юшак

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВОРЕННЯ

Постійний та стрімкий розвиток суспільства зумовлює виникнення великої кількості нових предметів, понять та явищ, які потребують певної назви. Одним із способів утворення нової лексики є морфологічне словотворення – утворення похідних слів за допомогою афіксації, словоскладання, скорочення (усічення, телескопія, аббревіатура), конверсії на основі закріплених у мові моделей.

Вивченню номінативних процесів та словотвору зокрема значну увагу приділяли Х. Марчанд, Х. Е. Бреккл, Л. Ліпка, Д. Кастовські, Г. Штайн [1, с. 99], А. А. Уфимцева, Е. С. Азнаурова, В. Г. Гак, Г. В. Колшанський, В. М. Телія, О. С. Кубрякова, Н. Д. Арутюнова та ін. [2; 3].

На сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень найактуальнішою та домінуючою є когнітивна парадигма, поява якої зумовлена антропоцентризмом сучасного мовознавства. Зважаючи на актуальність когнітивно-ономасіологічних досліджень, у вітчизняній лінгвістиці сформувались наукові школи М. М. Полюжина, О. О. Селіванової, С. А. Жаботинської.

Дослідження когнітивних характеристик номінативних одиниць дасть змогу вирішити ряд проблем, розв'язок яких раніше був неможливим: виявити глибинні механізми утворення номінативних одиниць, дослідити взаємодію мислення, мови і реальності у номінативному акті, пояснити як утворюються позначення для різних фрагментів оточуючого нас світу та проаналізувати, які мовні засоби для

цього використовуються, і якими способами вони утворюються. Необхідність вирішення цих питань становить актуальність даної статті.

Словотворення є найпродуктивнішим способом поповнення лексичного фонду мови. Донедавна дослідження зі словотвору проводились у рамках морфологічного підходу, мета якого полягає в семантичному та структурному описі похідних слів та виокремленні словотвірних типів та моделей. Однак, такий підхід не дає змоги дослідити когнітивні особливості словотворчих процесів.

Метою цієї статті є аналіз способів словотворення у світлі когнітивної парадигми на матеріалі назв продуктів програмного забезпечення. Мета роботи зумовлює вирішення таких завдань: дослідити можливості когнітивного підходу до вирішення проблеми словотвору, визначити механізм категоризації назв комп'ютерних програм та проаналізувати схеми пропозицій, за якими утворені назви.

У межах когнітивного підходу, основні концепції якого були сформульовані у працях О. С. Кубрякової, дослідження словотвірних процесів проводять у семасіологічному, ономасіологічному, в межах якого виокремлюється аналіз похідних слів з позицій теорії фреймів, та у прототиповому аспектах. Словацький лінгвіст П. Штекауер досліджує проблеми словотвору у рамках ономасіологічного підходу, у якому, на відміну від семасіологічного (слово → значення), вивчення взаємозв'язку між реалією та мовним знаком здійснюється у напрямку від явища дійсності до його номінації, від концепту до мовної форми. Вчений визначає акт номінації як когнітивний феномен, який залежить від інтелектуальних здібностей мовця [1, с. 213].

Перспективним є дослідження когнітивних особливостей конверсії, яка лінгвістично виражає концептуальну (ономасіологічну) рекатегоризацію екстралінгвістичної реальності. У випадку конверсії різні кути відображення позамовної реальності можуть ставати когнітивно взаємозалежними через переоцінку вже існуючих логічних тверджень [1, с. 219 – 220]. Проілюструємо функціонування моделі ономасіологічної рекатегоризації МАТЕРІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ← ДІЯ на прикладах: менеджер завантаження *FlashGet* (МАТЕРІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ) ← *to get* (ДІЯ), програма для діагностики комп'ютера на наявність встановленого антивірусного програмного забезпечення *Kaspersky Security Scan* (МАТЕРІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ) ← *to scan* (ДІЯ).

М. М. Полюжин зазначає, що для повного та ґрунтовного аналізу мовних одиниць, дослідження зі словотворення необхідно проводити за допомогою синтезу двох парадигм – функціональної та когнітивної. У першій основна увага звертається на саму комунікативну діяльність і вплив на цю діяльність контексту її здійснення, у другій – на зв'язок мови з пізнавальними процесами, зі всіма спробами отримання, обробки, фіксації, збереження й передачі інформації про світ у їх співвідношенні з мовними формами [4, с. 16]. У своїх дослідженнях М. М. Полюжин доводить, що у словотворенні афікси або словотворчі форманти

виконують роль категоризаторів і є тими когнітивними стрижнями, які забезпечують включення слова до певного класу та його правильну інтерпретацію, а сам словотворчий акт виступає актом категоризації [4, с. 151]. Так, суфікс *-er* у назві програми для конвертації тексту в усне мовлення *GhostReader* не лише вказує на граматичну категорію (іменник), а й іменникову підкатегорію СУБ'ЄКТ ДІЇ. Префікси, на відміну від суфіксів, не є маркерами певної частини мови, але передають лексико-категоріальне значення: префікс *re-* у назві конвертера зображення і програми для зміни розмірів *Advanced Image Resizer* містить категоріальне значення ПОВТОРЕННЯ ДІЇ З МЕТОЮ ДОСЯГНЕННЯ КРАЩОГО РЕЗУЛЬТАТУ. Отже, афікси є концептуально залежними від твірних основ, які вони модифікують.

З позицій прототипної семантики словотвірні типи та моделі розглядаються як прототипи [4, с. 151], які містять спільні та найбільш характерні риси. Наприклад, словотвірна модель $un- + V + -er \rightarrow N$ є прототипною конструкцією для назв *Advanced Uninstaller PRO*, *IObit Unlocker* (програми забезпечення для повного видалення програм), *Uneraser*, *Ashampoo Undelete* (програми для відновлення видалених файлів). Теорію прототипів можна застосувати і до значення суфікса *-er*. Серед функцій цього суфікса (інструментальної, локативної, каузативної, пацієнса) агентивна є прототипною.

Аналіз когнітивної структури похідного слова можливий також у світлі теорії фреймів. Враховуючи особливості теорії семантичних відмінків Ч. Філмора [5], вважаємо можливим опис слова-фрейму за наступними схемами:

ОБ'ЄКТ - процес дії - АГЕНС

Disk + keep + er

(програма для дефрагментації жорсткого диску);

ЦІЛЬ - ОБ'ЄКТ

Scan + disk (програма для перевірки жорсткого диска);

РЕЗУЛЬТАТ - процес дії - АГЕНС

Mozilla Web + mak + er (програма для створення вебсайтів).

Словотворчі компоненти визначають, систематизують та категоризують знання про світ. Вибір номінації мотивується, окреслюється та структурується особливими конструкціями знань. Характеристики афіксів фіксуються у певні фрейми, які є відображенням суми знань людини, досвіду, сприйняття світу. Фрейм не лише служить для організації досвіду в пізнанні людини, але й є інструментом пізнання та забезпечує когнітивне опрацювання типових ситуацій. Ми поділяємо думку М. М. Полюжина, який вважає, що похідне слово як особлива когнітивна структура виступає таким конструктором, який, будучи членованою одиницею, складається з фреймів твірної основи та афікса. Афікс визначається як зв'язаний фрейм, який активізується лише шляхом його взаємодії з фреймом твірної основи і разом з ним складає повноцінний фрейм похідного слова [4, с. 134]. Так, назва програми для

пошуку файлів, слів та словосполучень *UltraFinder* містить ряд пропозицій: 1) програма виконує пошук (СУБ'ЄКТ); 2) програма шукає файли, слова, словосполучення (ОБ'ЄКТ); 3) володіє винятковими функціями (ЯКІСТЬ); 4) здійснює пошук файлів у комп'ютері та слів у файлах (МІСЦЕ ДІЇ).

Згідно з концепцією базових фреймів С. А. Жаботинської структурою-оснотою внутрішнього лексикону є концептуальна сітка, утворена п'ятьма базовими фреймами – предметним, акціональним, посесивним, ідентифікуючим і компаративним [6, с. 7]. Пропозиції, наявні в цих фреймах, представлені у вигляді подієвих схем, за допомогою яких можна прослідкувати послідовність утворення номінативної одиниці. І, як зазначає С. А. Жаботинська, подієві схеми можуть застосовуватись для «структурації семантичних просторів різного об'єму»: речень, словосполучень, похідних слів [6, с. 7].

Предметний фрейм структурує інформацію про ознаки предметної сутності (ХТОСЬ або ЩОСЬ) та може бути представлений наступною схемою: «ХТОСЬ/ЩОСЬ є TAKE-тип». Наприклад, назва програми, яка синтезує мовлення *eSpeak* ← *Electonic Speak* (дієслово було конвертоване у іменник) ← *speech is produced by electronic appliance*.

Більшість назв продуктів програмного забезпечення можна візуалізувати за допомогою схеми пропозицій акціонального фрейму, яка має кілька варіантів.

1. Схема стану процесу «ХТОСЬ-ЩОСЬ-агенс діє»: *Adobe Flash Player* (програвач мультимедіа для перегляду файлів формату Flash) ← *a playing programme* ← *This programme plays Flash files*.

2. Схема дії «ХТОСЬ-ЩОСЬ-агенс діє на КОГОСЬ / ЩОСЬ-пацієнс»: *FastStone Photo Resizer* (програма для конвертування графічних файлів) ← *programme that resizes photos* ← *This programme resizes photos*.

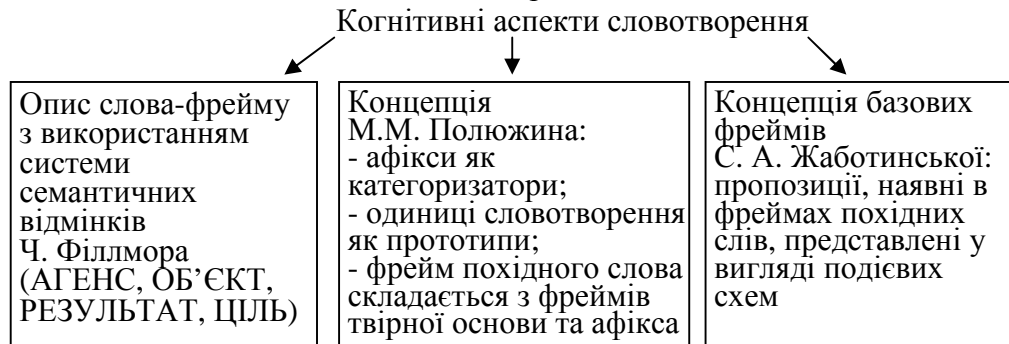
3. Схема каузації представляє акт створення агенсом (чи інструментом)-каузатором нового предмету-фактитиву: «ХТОСЬ / ЩОСЬ-каузатор робить ЩОСЬ-фактитив». Наприклад, *PowerArchiver* ← *programme which creates an archive* ← *This programme makes an archive*.

Посесивний фрейм відображає відношення між власником та тим, чим володіють: «ХТОСЬ / ЩОСЬ-власник володіє КИМОСЬ / ЧИМОСЬ». Один з варіантів посесивної схеми, схема інклюзивності «ЩОСЬ-контейнер містить ЩОСЬ-вміст» структуралізує наступний приклад назви персонального органайзера: *Personal Knowbase* ← *database of things that are important to remember* ← *This database includes knowledge*.

Ідентифікуючий фрейм моделює відношення «ХТОСЬ-ЩОСЬ-ідентифікатив є ЩОСЬ-ідентифікатор». У наступному прикладі ідентифікатор виступає у ролі характеристизатора: *Metapad* (текстовий редактор) ← *this text editor is beyond other editors*.

Компаративний фрейм відображає зв'язок між компаративом (референтом), який порівнюють, та корелятом, з яким порівнюють: *Foxmail* (програма для роботи з електронною поштою) ← *programme that is clever and works as fast as a fox runs*. Ця та більшість компаративних схем базуються на метафоричному або метонімічному переосмисленні референта та його порівнянні з корелятом. Як бачимо, схеми моделюють ситуації, відношення між їх учасниками.

Проаналізувавши різні підходи до вивчення словотворення, можемо виділити особливості цих теорій:

Аналіз словотворення назв продуктів програмного забезпечення у когнітивному аспекті продемонстрував, що при утворенні номінацій відбувається передача знання за певними моделями, категоріями та схемами пропозицій. Дослідження похідних семантичного словотворення дасть змогу більш детально дослідити значення та процес утворення номінативних одиниць у світлі теорії фреймів. Тому у подальших статтях ми плануємо зупинитись на вивченні когнітивного аспекту утворення назв комп'ютерних програм на основі метафоричного та метонімічного перенесення.

Список використаної літератури

1. Handbook of Word-Formation / Edited by Pavol Štekauer and Rochelle Lieber – Dordrecht : Springer, 2005. – 470 p. **2. Языковая** номинация (Виды наименований) / [А. А. Уфимцева, Е. С. Азнаурова, В. Н. Телия и др.]; под ред. Б.А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой – М.: Изд-во «Наука», 1977. – 358 с. **3. Языковая** номинация (Общие вопросы) / [А. А. Уфимцева, Е. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова и др.]; под ред. Б. А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – 360 с. **4. Полюжин М. М.** Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. – Ужгород : Вид-во «Закарпаття», 1999. – 237 с. **5. Филлмор Ч.** Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Изд-во «Прогрес», 1981. – С. 369 – 495. **6. Жаботинська С. А.** Ономаσιологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинська // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – 837. – С. 3 – 14.

Юшак В. М. Когнітивний підхід до вивчення словотворення

У статті досліджується когнітивний аспект словотворення назв комп'ютерних програм. Аналіз процесів утворення назв проводиться з позицій ономазіологічного підходу, прототипної семантики та теорії фреймів. Дослідження словотворення назв продуктів програмного забезпечення у когнітивному аспекті продемонстрував, що при утворенні номінацій відбувається передача знань за певними моделями, категоріями та схемами пропозицій. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: словотворення, категорія, прототип, фрейм, схема.

Юшак В. Н. Когнитивный подход к изучению словообразования

В статье изучается когнитивный аспект словообразования названий компьютерных программ. Анализ процессов образования наименований осуществляется с позиций ономазиологического подхода, прототипной семантики и теории фреймов. Изучение словообразования названий продуктов программного обеспечения в когнитивном аспекте продемонстрировал, что во время образования номинаций происходит передача знаний за определенными моделями, категориями и схемами пропозиций. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: словообразование, категория, прототип, фрейм, схема.

Yushak V. M. Cognitive Approach to Wordformation

The article studies cognitive aspect of the word formation of software products names. The analysis of name formation processes is carried out on the basis of onomasiological approach, prototype theory and frame theory. The cognitive research of the word formation of software products names has shown that in the process of the naming of systems and programmes the knowledge is transferred according to definite patterns, categories and propositional schemes. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: wordformation, category, prototype, frame, scheme.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Біскуп І. П.

УДК 811.111(A-50)

О. Б. Ярема

АЛЮЗИЯ У ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ТЕКСТУ